

สิทธิที่จะถูกลืมกับเสรีภาพของสื่อมวลชน : ศึกษาเฉพาะกรณีสื่อออนไลน์

THE RIGHT TO BE FORGOTTEN AND THE FREEDOM OF EXPRESSION IN MEDIA: A CASE STUDY OF ONLINE MEDIA

พิพัฒน์ ตั้งตรงสุนทร¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมชาย รัตนเชื้อสกุล²

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และความหมายของสิทธิที่จะถูกลืมในเรื่องของหลักเกณฑ์ วิธีการ และแนวทางในการให้ความคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืม และศึกษามาตรการทางกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ สหภาพยุโรป ประเทศสิงคโปร์ และประเทศญี่ปุ่น เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ และมาตรการในการให้ความคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืม รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน ไม่ครอบคลุมถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืมในบริบทการนำเสนอข่าวผ่านสื่อออนไลน์ได้อย่างเพียงพอ อันเนื่องมาจากการไม่มีกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการหาความสมดุลระหว่างสิทธิที่จะถูกลืมและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นรวมถึงการกำหนดสิทธิของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลไม่ครอบคลุมถึงสิทธิของผู้ตาย ซึ่งข้อมูลส่วนบุคคลมีแนวโน้มที่ยังคงอยู่แม้สภาพบุคคลจะสิ้นสุดลง และการกำหนดความหมายของสิทธิที่จะถูกลืมไม่ครอบคลุมถึงการใช้งานผ่านโปรแกรมค้นหา ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ดังนั้น จึงได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเห็นควรให้มีการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ รวมถึงขอบเขตในการให้ความคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้กฎหมายดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : สิทธิที่จะถูกลืม, เสรีภาพของสื่อมวลชน, สื่อออนไลน์

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขากฎหมายธุรกิจและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ และนิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² คณบดีคณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ABSTRACT

This study aims to investigate the concepts, theories, and meaning of the right to be forgotten with regard to criteria, methods, and guidelines for the protection of the right to be forgotten and to study legal measures and related rules and regulations of Thailand and foreign laws such as the European Union, Singapore, and Japan in order to analyze problems with rules, methods, and measures to protect the right to be forgotten. Including suggesting ways to amend and improve the law to be more efficient.

The study found that current legal measures in Thailand did not cover adequately the protection of the right to be forgotten in the context of online media. Due to the lack of a law prescribing criteria used to find a balance between the right to be forgotten and freedom of expression. The provision of the rights of data subjects does not apply to the deceased person because personal data is likely to persist even after the personal status is terminated. Moreover, the definition of the right to be forgotten does not apply to use through search engines which affect the enforcement of personal data protection laws

Therefore, the researcher has proposed a solution to solve such problems. It is deemed appropriate to revise the law on personal data protection by prescribing criteria, and methods, including the scope of personal data protection in order to make such laws more effectively

Keywords: right to be forgotten, freedom of the press, online media

1. บทนำ

ในยุคที่อินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลต่อกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การเรียน การสนทนา การรวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และความบันเทิงออนไลน์บนอินเทอร์เน็ต ประกอบกับสื่อมวลชนเป็นหนึ่งในผู้มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ได้เปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอข่าวจากสื่อหนังสือพิมพ์แบบดั้งเดิมที่เน้นการนำเสนอข่าวโดยใช้การตีพิมพ์ เป็นการนำเสนอข่าวผ่านทางเว็บไซต์ เช่น มติชนออนไลน์ ผู้จัดการออนไลน์ หรือ ไทยรัฐออนไลน์ ทำให้การเสนอข่าวผ่านเว็บไซต์มีลักษณะการกระจายข่าวที่แพร่หลาย และรวดเร็วมากกว่าหนังสือพิมพ์ในอดีต และจากการเข้ามาของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตหรือโลกออนไลน์นี้เอง ที่ทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนเข้าสู่ยุคของการค้นหาข้อมูล มากกว่าการรับข้อมูลเพียงด้านเดียว อาจกล่าวได้ว่าผู้รับข่าวสารมีพฤติกรรมการรับข้อมูลที่เปลี่ยนไป โดยมีการสืบค้นหรือค้นหาข้อมูลข่าวสารที่ตนสนใจเพิ่มเติม นอกจากการรับฟังข่าวสารที่นำเสนอเท่านั้น และเนื้อหาข่าวที่ถูกนำเสนอจะอยู่บนเว็บไซต์ตลอดไป คราบเก่าที่ไม่มีการลบข้อมูลออก

และข้อมูลเหล่านี้อาจถูกสืบค้นได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจากบุคคลใดก็ตาม เช่น ในคดี Google Spain v AEPD³ ที่นาย González ค้นหาชื่อของตัวเองใน Google และพบผลการค้นหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตที่เขาถูกประกาศบังคับการขายทอดตลาดในปี ค.ศ. 1998 ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวไม่ตรงกับสถานะในปัจจุบัน และอาจทำให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อชื่อเสียงและต่อหน้าที่การงานของเขาเนื่องจากเขามีอาชีพเป็นทนายความและมีสำนักงานกฎหมายโดยตรง

การนำเสนอข่าวออนไลน์ของสื่อมวลชนจะได้รับการคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญทั้งในแง่การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพของสื่อมวลชนที่จะค้นหา นำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แต่ในทางข้อเท็จจริง ก็อาจมีปัญหาเรื่องขอบเขตในการใช้เสรีภาพได้ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4893/2558 ที่ว่าในคดีดังกล่าว มีการนำเสนอข่าวการมีเพศสัมพันธ์ของชายหญิงคู่หนึ่งซึ่งหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ เคยนำเสนอภาพและข่าวไปก่อน ศาลได้วินิจฉัยถึงสิทธิในความเป็นส่วนตัวของโจทก์ แม้โจทก์จะเป็นบุคคลสาธารณะ จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น เป็นปัญหาสิทธิของปัจเจกชนในเรื่องความเป็นอยู่ส่วนตัวไม่ว่าจะเป็นการไม่ถูกแทรกแซงจากสังคม หรือการกำหนดความสัมพันธ์ของตนเองกับคนในสังคม ที่นำไปสู่สิทธิประเภทหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เจ้าของสิทธิหรือเจ้าของข้อมูลจัดการในข้อมูลของตนเพื่อให้ตนได้ใช้ชีวิตอย่างปกติสุข และปลีกตัวออกจากสังคม ในแง่มุมที่เรียบง่าย คือสิทธิที่จะถูกลืม (Right to be forgotten)

ประการแรก ปัญหาของการมีอยู่ของสิทธิที่จะถูกลืมภายใต้บริบทกฎหมายไทย โดยอาจพิจารณาตามลำดับเวลาถึงกฎหมายก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ) สิทธิส่วนบุคคลได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 32 หลังจากประกาศใช้ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ และได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของสิทธิที่เกิดจากการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล สิทธิที่จะถูกลืมซึ่งมีส่วนในการคุ้มครองเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลให้ได้รับสิทธิจากการถูกใช้งานข้อมูลส่วนบุคคล และประสงค์ที่จะไม่ให้ผู้อื่นใช้งานข้อมูลส่วนบุคคลของตน มีปัญหาการใช้งานที่ขาดนิยามความหมายให้บังคับใช้กับสิทธิที่จะถูกลืม

ประการที่สอง ปัญหาในเรื่องของขอบเขตการเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะถูกลืม โดยในส่วนของ การเป็นผู้ทรงสิทธิในการขอลบข้อมูลส่วนบุคคลนั้น ตามความหมายของ “ข้อมูลส่วนบุคคล” ตามพ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ มาตรา 6 ไม่รวมถึงข้อมูลผู้ถึงแก่ความตาย ข้อมูล “นามสกุล” ที่ระบุไปถึงเครือญาติของผู้ตาย เป็นกำหนดการเป็นเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลอื่นในทางอ้อม แตกต่างจาก พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ มาตรา 16 วรรคสี่ หรือ ความผิดหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 333 วรรคสอง ที่ให้ถือว่าบิดามารดา คู่สมรส หรือบุตรของผู้เสียหายเป็นผู้เสียหายด้วย

³ Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González [2014], CJEU 317.

จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงขอบเขตการเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะถูกลืมในบริบทที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลในครอบครัว ซึ่งนำไปสู่ปัญหาในการกำหนดขอบเขตการเป็นผู้ทรงสิทธิ

ประการสุดท้าย ปัญหาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลส่วนบุคคลที่ถูกร้องขอให้ลบโดยอ้างสิทธิที่จะถูกลืม หรือเมื่อผ่านพ้นระยะเวลาหนึ่งจะต้องชั่งน้ำหนักจากการที่สื่อออนไลน์ใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการที่อีกฝ่ายใช้สิทธิที่จะถูกลืมอันเป็นสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว ซึ่งต่างเป็นสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกัน และไม่ใช้สิทธิเด็ดขาดในตัวเอง (absolute right) ทำให้จะต้องมีการหาความสมดุลระหว่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของสื่อออนไลน์และสิทธิที่จะถูกลืมของเจ้าของข้อมูลที่อยู่ในเนื้อหาข่าว เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าของข้อมูลได้จัดการกับข้อมูลตนเอง หรือเพื่อให้สื่อออนไลน์ได้ใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามวัตถุประสงค์ที่น่าเสนอต่อไป แม้พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ มาตรา 33 จะรับรองสิทธิให้เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลร้องขอให้ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลลบหรือทำลายข้อมูลนั้นได้ แต่ก็มีข้อยกเว้นใน วรรคสอง กำหนดมิให้เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลใช้สิทธิลบข้อมูลส่วนบุคคลที่เก็บรักษาไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น จึงเกิดเป็นปัญหาการบังคับใช้สิทธิที่จะถูกลืมของผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกเสนอข่าวโดยสื่อออนไลน์ และมีประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ต่อไปว่ามาตรการทางกฎหมายนี้สอดคล้องกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืมในระดับสากลหรือไม่

ด้วยปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องศึกษาสภาพปัญหาให้ชัดเจนเพื่อหาแนวทางในการบังคับใช้สิทธิที่จะถูกลืมและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นให้มีความสมดุลและสอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2. แนวคิดพื้นฐานของสิทธิที่จะถูกลืมและข้อจำกัดสิทธิ

2.1 ความหมายของสิทธิที่จะถูกลืม

สิทธิที่จะถูกลืมคือ สิทธิที่จะถูกลืมเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะกำจัดทิ้งข้อมูลทั้งหมด เมื่อข้อมูลเหล่านั้นไม่มีความจำเป็นตามวัตถุประสงค์ที่จัดเก็บข้อมูลเหล่านั้นมา หรือเมื่อเจ้าของข้อมูลได้ถอนความยินยอมในการให้ใช้ข้อมูล หรือเมื่อครบระยะเวลาที่จัดเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยอาจแบ่งประเภทของสิทธิที่จะถูกลืมตามลักษณะของสิทธิได้ ดังนี้

1) สิทธิในการฟื้นฟูสภาพ (Right to Rehabilitation) สิทธิในการฟื้นฟูเกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิดหรือคำพิพากษาของศาลในอดีต ซึ่งเป็นสิทธิที่เกิดกับผู้ที่เคยกระทำความผิดและได้รับโทษ (Criminal Spent Conviction) หรือเป็นผู้ถูกกล่าวหาเนื่องจากต้องเหตุสงสัยในการกระทำความผิดได้กลับคืนสู่สังคม และได้รับการให้อภัยจากสังคม ตามเงื่อนไขของที่กฎหมายกำหนด ข้อมูลส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เคยกระทำความผิดมีความละเอียดจำเป็นต่อการประมวลผลโดยอยู่ในความรู้เห็นหรือการควบคุมของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล การบันทึกเก็บ

ข้อมูลอาชญากรรมจะต้องอยู่ในภายใต้การควบคุมหน่วยงานที่มีอำนาจจัดการเท่านั้น⁴ การเผยแพร่ที่ค้างอยู่อย่างถาวรหรือมีการเผยแพร่ซ้ำในโลกออนไลน์ย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิในการฟื้นฟูของผู้นั้นอย่างมีนัยยะ⁵

2) สิทธิในการลบข้อมูล (Right to Erasure) สิทธิในการลบข้อมูลเป็นสิทธิที่จะถูกลืมประเภทหนึ่งที่ถูกพัฒนาขึ้นจากแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวและข้อมูลส่วนบุคคล เป็นความชอบธรรมที่ให้อำนาจแก่เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลในการควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลของตนเอง ซึ่งแนวคิดนี้นำไปสู่การกำหนดในกฎหมายให้บุคคลมีสิทธิที่จะลบข้อมูล แต่จะใช้สิทธิลบข้อมูลได้เมื่อครบองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขตามกฎหมาย เช่น ข้อมูลส่วนบุคคลดังกล่าวไม่มีความจำเป็นสำหรับวัตถุประสงค์ที่ขอจัดเก็บ หรือข้อมูลส่วนบุคคลนั้นไม่มีความสมบูรณ์⁶

3) สิทธิในการลบลิงก์ (Right to Delist of Right to Delink) คือ สิทธิของปัจเจกบุคคลในการร้องขอให้บริการสืบค้นข้อมูลออนไลน์ดำเนินการลบลิงก์ที่เชื่อมโยงไปยังข้อมูลส่วนบุคคล โดยข้อมูลดังกล่าวจะต้องเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ไม่เกี่ยวข้อง หรือเป็นข้อมูลที่ถูกจัดเก็บหรือประมวลผลเกินกว่าขอบเขตวัตถุประสงค์ที่ขอจัดเก็บหรือประมวลผล⁷ โดยผู้ให้บริการสืบค้นจำเป็นต้องพิจารณาในส่วนของการขัดกันของสิทธิในเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นควบคู่ไปด้วยกับการพิจารณาคำขอลบลิงก์ การร้องขอลบลิงก์นี้ไม่ทำให้ข้อมูลส่วนบุคคลต้นทางนั้นถูกลบไปด้วย ที่จริงแล้วข้อมูลส่วนบุคคลจะไม่ถูกลบออกจากเว็บไซต์ต้นทางหรือจากดัชนีและแคชของเครื่องมือค้นหาผู้ให้บริการ บทความดังกล่าวจะยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของสื่อและอาจยังคงเปิดเผยต่อสาธารณะและเข้าถึงได้⁸

4) สิทธิในการทำให้คลุมเครือ (Right to Obscurity) เป็นสิทธิที่ใช้กับข้อมูลที่ถูกจัดเก็บหรือประมวลผลในรูปแบบดิจิทัล โดยการทำให้บุคคลใด ๆ ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลได้ หรือทำให้เข้าถึงยากกว่าปกติ เช่น การตั้งรหัสผ่าน การจำกัดสิทธิการใช้งานในข้อมูล การทำให้ข้อมูลนั้นไม่อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน ซึ่งศาลอาจกำหนดแนวทางในการแก้ไข เช่น ในคดี *Hurbain v. Belgium* ที่ทำให้ชื่อที่ปรากฏเป็นชื่อย่อ หรือนามสมมุติ เพื่อไม่ให้ขัดต่อสิทธิในเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

2.2 ข้อจำกัดการใช้สิทธิที่จะถูกลืม

⁴ GDPR A 10

⁵ Federica Giovanella, 'From the "right to delisting" to the "right to relisting"' *Rivista di diritto dei media* 2/2022, MEDIA LAWS pp133

⁶ GDPR A 17

⁷ Directive 95/46/EC A12 and A14

⁸ Federica Giovanella, *supra* note 5, pp124

⁹ Guideline 5/2019 on the criteria of the right to be forgotten in the search engines cases under GDPR (Part1)), para 9

เมื่อสิทธิในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลมิใช่สิทธิเด็ดขาดในตัวเอง (not an absolute right) จึงต้องถูกพิจารณาในความสัมพันธ์ของสิทธิกับการทำงานของสิทธิที่ปรากฏในสังคม และทำให้สมดุลกับสิทธิพื้นฐานอื่น และต้องสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วน¹⁰ (Principle of Proportionality)¹¹ ในการใช้สิทธิที่จะถูกลืมที่เป็นการลบ แก้ไข หรือทำให้คลุมเครือของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลต่อสื่อออนไลน์ที่ใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ย่อมต้องมีการชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ของเจ้าของข้อมูลที่อยู่ในบริบทข้อมูลส่วนบุคคล และประโยชน์ของสื่อออนไลน์ในบริบทประโยชน์สาธารณะ

ในคดี M.L. v. Slovakia¹² ที่มีการนำเสนอข่าวของนักบวชผู้ถึงแก่ความตาย อันกระทบกระเทือนต่อผู้ร้องที่เป็นมารดาของผู้ตาย ศาลพิจารณาถึงความขัดกันของเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นกับสิทธิในความเป็นส่วนของผู้ร้องที่โดนกระทบและเกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตาย ส่วนการใช้สิทธิร้องขอให้ลบสิ่งจากโปรแกรมค้นหาต้องพิจารณาผลประโยชน์ของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในการเข้าถึงข้อมูลประกอบด้วย และอาจพิจารณาข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย เช่น ความร้ายแรงของความผิด ความกีดหน้าและผลการดำเนินคดี ระยะเวลาที่ผ่านพ้นไป เนื้อหาและรูปแบบของสิ่งพิมพ์ ความสนใจของประชาชน หรือประโยชน์สาธารณะที่เกิดขึ้น ผลที่ตามมาของการตีพิมพ์ และท้ายที่สุดข้อเท็จจริงนั้นเกี่ยวข้องกับชีวิตสาธารณะและพฤติกรรมในอดีตของเจ้าของข้อมูล¹³

3. กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืมของต่างประเทศและประเทศไทย

3.1 กฎระเบียบสหภาพยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลธรรมดาจากการประมวลข้อมูลส่วนบุคคล และการเคลื่อนย้ายข้อมูลอย่างเสรี (General Data Protection Regulation : GDPR) ได้มีการกำหนดรับรองสิทธิที่จะถูกลืมไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 17 วรรคแรก ซึ่งกำหนดว่า เจ้าของข้อมูลมีสิทธิที่จะให้ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลลบข้อมูลส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยไม่ชักช้า และวรรคสาม กำหนดข้อยกเว้นในการกระทำตามสิทธิที่จะถูกลืมของผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งกำหนดว่า “สิทธิตามวรรคหนึ่งและสองจะไม่นำมาใช้บังคับในกรณีที่มีความจำเป็นที่จะต้องประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคลในกรณีดังต่อไปนี้ (a) เมื่อการประมวลผลข้อมูลนั้นกระทำไปเพื่อการใช้สิทธิในการแสดงออกโดยเสรีและสิทธิในการได้รับข้อมูล

3.2 กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลสิงคโปร์ (Personal Data Protection Act 2012 : SG PDPA 2012) ไม่ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิที่จะถูกลืมหรือสิทธิที่จะขอให้ลบข้อมูลไว้ แต่ได้ระบุถึงหน้าที่อันเป็นข้อจำกัดเกี่ยวกับระยะเวลาในการเก็บรักษาข้อมูลส่วนบุคคล (Retention Limitation Obligation) เอาไว้ตาม

¹⁰ CJEU, Case C-136/17 (GC et al v. CNIL) Pa. 57

¹¹ Article 5(4) of the Treaty on European Union “Principle of Proportionality”

ซึ่งประกอบด้วย 3 หลักการย่อยคือ 1. หลักความสัมฤทธิ์ผล 2. หลักความจำเป็น และ 3. หลักความได้สัดส่วนอย่างแคบ

¹² คำพิพากษา ECHR 34159/17

¹³ CJEU, Case C-136/17 (GC et al v. CNIL) Pa. 77

มาตรา 25 ของ SG PDPA 2012 โดยคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประเทศสิงคโปร์ (Personal Data Protection Commission Singapore : SG PDPC) ได้ออกแนวปฏิบัติการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลโดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาในการเก็บรักษาข้อมูลส่วนบุคคลซึ่งอาจถูกใช้เพื่อเทียบกับหน้าที่ในการยุติการประมวลผลข้อมูล

3.3 กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลญี่ปุ่น (Act on Protection of Personal Information of Japan : JAP APPI) มีการใช้บังคับมาตั้งแต่ปี 2003 และมีการแก้ไขล่าสุดเมื่อปี 2020 โดย มาตรา 30 ของ APPI 2020 ได้บัญญัติให้เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลมีสิทธิในการร้องขอให้ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล ในผู้ประกอบการหรือองค์กรธุรกิจที่รับผิดชอบในการจัดเก็บและประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคลของตน ลบข้อมูลตามที่ร้องขอ¹⁴ ซึ่งสิทธิในการร้องขอให้ผู้ประกอบการที่จัดเก็บข้อมูลส่วนบุคคลยุติการใช้ข้อมูลโดยการหยุดใช้หรือลบทิ้งถูกบัญญัติไว้ตั้งแต่การประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ครั้งแรก

3.4 กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลไทย พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 มาตรา 33 เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลมีสิทธิขอให้ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลดำเนินการลบ หรือทำลาย หรือทำให้ข้อมูลส่วนบุคคลเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถระบุตัวบุคคลที่เป็นเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลได้ ในส่วนข้อมูลส่วนบุคคลใน มาตรา 33 บรรคสองว่า ความในวรรคหนึ่งมิให้นำมาใช้บังคับกับการเก็บรักษาไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

4. วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายไทยโดยเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ

4.1 ปัญหาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืมภายใต้บริบทกฎหมายไทย

จากการศึกษาพบว่าเมื่อมีการประกาศใช้ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ สิทธิที่จะถูกลืม (Right to be forgotten) ลักษณะของสิทธิที่จะถูกลืมนี้น่าจะปรากฏอยู่ใน พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ มาตรา 33 GDPR มาตรา 17 ต่างให้สิทธิแก่เจ้าของข้อมูลที่เป็นสิทธิที่จะถูกลืมสอดคล้องกัน

ในประเทศญี่ปุ่นมีการให้สิทธิที่จะลบข้อมูลส่วนบุคคลปรากฏใน APPI 2020 ตามมาตรา 30 ให้เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลมีสิทธิในการร้องขอให้ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล ในทางบังคับใช้ศาลฎีกาและศาลสูงโตเกียวมิได้ตีสิทธิให้มีความครอบคลุมถึงลักษณะแห่งสิทธิในบริบทที่เกิดกับโปรแกรมค้นหา จนเกิดเป็นสิทธิที่จะถูกลืมในลักษณะการลบลิ้งก์หรือลบการแสดงผลการค้นหา

ส่วนในประเทศสิงคโปร์แม้จะมีการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลโดยการประกาศใช้ SG PDPA 2012 แต่ไม่ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิที่จะถูกลืมหรือสิทธิที่จะขอให้ลบข้อมูลไว้ มีเพียงการระบุถึงหน้าที่อัน

¹⁴ Article 30 of the Amended Act on Protection of Personal Information 2020

(1) A principal may, when retained personal data that can identify the principal is being handled in ...

เป็นข้อจำกัดเกี่ยวกับระยะเวลาในการเก็บรักษาข้อมูลส่วนบุคคล (Retention Limitation Obligation) เอาไว้
ตามมาตรา 25

แม้ในสหภาพยุโรปไม่ได้ให้ความหมายของคำว่าสิทธิที่จะถูกลืมไว้ใน GDPR แต่อาศัยการกำหนดเนื้อหาของสิทธิผ่านคำพิพากษาของศาลมนุษยชนยุโรป แม้หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยจะใกล้เคียงกับสหภาพยุโรป เช่น มีการรับรองสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ประเทศไทยไม่มีศาลสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนสามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลได้โดยตรง เมื่อมีการรับรองสิทธิโดยรัฐจึงจำเป็นต้องตราเนื้อหาแห่งสิทธิไว้ให้ชัดเจน รัฐจึงจำเป็นต้องตราเนื้อหาแห่งสิทธิไว้ให้ชัดเจน เพื่อที่จะไม่ต้องตีความค้นหาเจตนารมณ์ที่กฎหมายมุ่งคุ้มครอง

4.2 ปัญหาในเรื่องของขอบเขตการเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะถูกลืม

สิทธิที่จะถูกลืมเป็นสิทธิที่กำหนดให้ปัจเจกบุคคลลบ ทำลาย แก้ไขหรือจำกัดการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลของตน เป็นความชอบธรรมที่ให้อำนาจแก่เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล ผู้ทรงสิทธิในสิทธิที่จะถูกลืม ตาม พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ คือ เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งมีได้มีนิยามไว้ในมาตรา 6 ตามนิยามของ “ข้อมูลส่วนบุคคล” และ “บุคคล” คือบุคคลธรรมดา ที่ยังมีสภาพบุคคลอยู่ เมื่อพิจารณาความหมายใน GDPR นิยามในมาตรา 4 (1) “ข้อมูลส่วนบุคคล” ทั้ง พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ และ GDPR ต่างให้เจ้าของข้อมูลเป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้น การกำหนดให้ผู้ทรงสิทธิที่จะถูกลืมในพ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ นั้นสอดคล้องกับความหมายของผู้ทรงสิทธิที่จะถูกลืมใน GDPR คือการคุ้มครองข้อมูลของบุคคลธรรมดาเท่านั้น ไม่รวมถึงนิติบุคคล

ใน GDPR ที่มีได้กำหนดถึงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตายเข้าไปเป็นข้อยกเว้นในความหมายของข้อมูลส่วนบุคคล แต่กำหนดการบังคับใช้ GDPR นั้นไม่รวมถึงสิทธิของผู้ตาย ดังปรากฏในการกำหนดเจตนารมณ์ในการออกกฎระเบียบข้อ 27 (recital 27) ซึ่งแตกต่างจาก พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ ที่ไม่รวมข้อมูลของคนตาย ในส่วนการบังคับใช้ GDPR ยังเปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกกำหนดกฎที่เกี่ยวข้องกับการประมวลผลของบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วให้เหมาะสมกับแต่ละประเทศได้ เช่น ในประเทศสเปน ที่กำหนดสิทธิให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมจากเจ้าของข้อมูล และในกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประเทศฝรั่งเศส ที่มีการให้สิทธิแก่ผู้ตายโดยกำหนดคำสั่งในการจัดการข้อมูลส่วนบุคคลนั้นไว้ก่อนตาย เช่นเดียวกับการทำพินัยกรรม ซึ่งสอดคล้องกับความตั้งใจที่จะให้เจ้าของข้อมูลเป็นผู้มีสิทธิจัดการข้อมูลตนเอง

จากบริบทกฎหมายที่ได้พิจารณามาทั้ง กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลสิงคโปร์ กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลประเทศญี่ปุ่น และ GDPR ไม่ได้มีการปิดกั้นการบังคับใช้ข้อมูลส่วนบุคคลของบุคคลที่ถึงแก่ความตาย แตกต่างจากพ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ ที่ให้การคุ้มครองเพียงข้อมูลส่วนบุคคลของบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น

4.3 ปัญหาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของสื่อมวลชนในการเผยแพร่ข้อมูลส่วนบุคคลที่ถูกร้องขอให้ลบโดยอ้างสิทธิที่จะถูกลืม

สิทธิที่จะถูกลืมไม่มีลักษณะเด็ดขาด เพราะอาจถูกจำกัดหรือลดบทบาทลงเพื่อคุ้มครองสิทธิอื่นได้ เมื่อเปรียบเทียบแนวทางบังคับใช้สิทธิที่จะถูกลืมของสหภาพยุโรปตามแนวปฏิบัติเกี่ยวกับประเภทหรือลักษณะของสิทธิที่จะถูกลืมที่อยู่บนโปรแกรมสืบค้นข้อมูล (Guideline 5/2019) ซึ่งใช้กับโปรแกรมสืบค้นข้อมูล และสื่อมวลชนที่เป็นสื่อออนไลน์อาจใช้แนวปฏิบัตินี้เป็นแนวทางในการกำหนดปัจจัยในการชั่งน้ำหนักของสิทธิที่จะถูกลืมและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เช่น การชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ของผู้รับข่าวสารกับประโยชน์ของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล หรือข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่กระทบต่อความเป็นอยู่ส่วนตัวหรือชื่อเสียงของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลมาก

ในส่วนที่กระบวนการชั่งน้ำหนักเกิดจากการบังคับใช้กฎหมาย ศาลย่อมเริ่มต้นการบังคับใช้สิทธิด้วยการชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ที่ได้จากการที่สื่อออนไลน์ใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและผลกระทบที่เกิดต่อเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล เช่น ในคดี M.L. v. Slovakia แม้ในคดีนี้จะมีได้มีการกล่าวถึงสิทธิที่จะถูกลืมตาม GDPR ใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนยุโรป (ECHR) มาตรา 8 และ 10 ตามลำดับ โดยวินิจฉัยถึงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่มีแหล่งข่าวที่ขัดต่อความรู้ของประชาชนที่เห็นว่าไม่น่าเชื่อถือและคลาดเคลื่อน นำไปสู่การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่ขัดต่อหลักจริยธรรมพื้นฐานของสื่อมวลชน

ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้กำหนดหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขในการชั่งน้ำหนักเพื่อหาความสมดุลระหว่างสิทธิที่จะถูกลืมและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไว้โดยพิจารณาจากความร้ายแรงของความผิด ความคืบหน้าและผลการดำเนินคดี ระยะเวลาที่ผ่านพ้นไป เนื้อหาและรูปแบบของสิ่งพิมพ์ ความสนใจของประชาชน หรือประโยชน์สาธารณะที่เกิดขึ้น ผลที่ตามมาของการตีพิมพ์ และท้ายที่สุดข้อเท็จจริงนั้นเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและพฤติกรรมในอดีตของเจ้าของข้อมูล ซึ่งหลักเกณฑ์ในการชั่งน้ำหนักหาความสำคัญเพื่อบังคับใช้สิทธิที่จะถูกลืม หรือปฏิเสธการใช้สิทธิที่จะถูกลืมของสื่อออนไลน์ อันเป็นการหาความสมดุลของสิทธิที่จะถูกลืม และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ไม่ได้มีกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ทั้งในสหภาพยุโรป สิงคโปร์ ญี่ปุ่น และประเทศไทย จำเป็นต้องอาศัยแนววินิจฉัยของศาลเพื่อกำหนดแนวทางเบื้องต้นในการชั่งน้ำหนักถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยอยู่บนพื้นฐานการพิจารณาประโยชน์ที่จะได้รับ ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

5. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เทคโนโลยีมีผลต่อการใช้ชีวิต และมีความชัดเจนในการบังคับใช้สิทธิที่จะถูกลืมผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหามาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. เพิ่มนิยามความหมายของสิทธิที่จะถูกลืม เพื่อเป็นการบังคับใช้สิทธิที่จะถูกลืมให้มีความชัดเจน ตรงตามเจตนารมณ์ที่กฎหมายคุ้มครอง
2. แก้ไขขอบเขตการบังคับใช้สิทธิของการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ ให้ครอบคลุมข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตาย ในส่วนของนิยามความหมายของข้อมูลส่วนบุคคลให้รวมถึงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตาย
3. กำหนดการบังคับใช้สิทธิเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตายเป็น 2 ระยะเวลา คือ 1) ให้เจ้าของข้อมูลได้แสดงความต้องการที่จะจัดการข้อมูลส่วนบุคคลของตนไว้ก่อนตาย หรือ 2) ให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ตาย เช่น คู่ชีวิต บิดามารดา มีสิทธิในการจัดการข้อมูลของผู้ตาย
4. องค์กรกำกับดูแลตาม พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลฯ ควรออกกฎหมายหรือระเบียบ ในการชี้แจงให้ทราบระหว่างสิทธิที่จะถูกลืมของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคลกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของสื่อออนไลน์ เพื่อเป็นแนวทางในการหาความสมดุลของสิทธิที่จะถูกลืม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คณาธิป ทองรวีวงศ์, คำอธิบายหลักกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ นิติธรรม 2564).

จอห์น สจวต์ มิลล์, ‘ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ’ แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2530).

ชนน ศิลปรัสมิ, ‘เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นกับการคุ้มครองชื่อเสียงของบุคคลอื่นตามแนวคำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป’ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2560).

ยุกต์กฤต กัณทมนิ, ‘การคุ้มครองสิทธิที่จะถูกลืม’ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561).

ภาษาต่างประเทศ

Jeffrey Rosesn, “The right to be forgotten.” STANFORD LAW REVIEW ONLINE, February 2012 pp88-92

Federica Giovanella, ‘From the “right to delisting” to the “right to relisting”’ Rivista di diritto dei media 2/2022, MEDIA LAWS pp124-144

Federica Casarosa, “The (posthumous) exercise of the right to be forgotten” Rivista di diritto dei media 3/2022, MEDIA LAWS pp289-295